

# UNITÁRIUS

# ÉRTESÍTŐ

## Uj apostolok uj bibliája.

Amikor már majdnem egy évszázad mult el a szövetkezeti mozgalmak történelmében, végre akad egy fiatal magyar, akit a sors az aranyoszéki kis faluba: Mészköre vet unitárius papnak s ott azt mondja: most felemelem az én népemet minden külső emberi segély nélkül, pusztán önerőnkre: az igazi szövetkezeti gondolatra támaszkodva. S a gondolatot tett követi: megalakul egy igazi szövetkezet, talán az első a magyar fajtához tartozó emberek közt. Igen az első, mert az amit eddig magyar földön szövetkezetnek neveztek, az minden egyéb volt, csak épen nem szövetkezet. Az sokkal inkább a nagybirtok kereskedelmi tevékenységének volt nevezhető, mint kis emberek összefogásának saját érdekeik védelmére. Tehát *Balázs Ferenc* mészközi unitárius tiszteletes megvalósítja, ami eddig lehetetlennek és szolgabírói észjárással fölöslegesnek is látszik magyar földön: összefogja a kis embereket, hogy amint maga mondja az Aranyos völgyéből Isten völgyét varázsolja elő. A tettet sok félreértés követi, sok meghasonlás, sok gúny, hahota és egy nagy-nagy kereszt. Balázs megroppan a súly alatt, de a keresztnek üdve van. Tordán áll az AVE-bolt, az Aranyoszéki Vidékfejlesztő Egyesület szövetkezeti boltja, amelyről már lapunk áprilisi számában oly szépen megemlékezett Sz. Weress Jolán testvérünk.

Egy fecske nem csinál tavaszt, mondhatná valaki, de az első fecske mindig a tavasz hirnöke s a szívünk akkor dobban meg legerősebben, mikor az első fecske csicsergését meghalljuk. Talán mégis itt a magyar tavasz, talán mégis magunkra találunk, talán mégis megmenekülünk. A nyáron az eperérés idején egy szigetségi magyar

község jajgatását olvastam egy ujságban. A falu gazdái elpanaszkodták, hogy hiába dolgoznak, mert a haszon nem az övék, azt mások aratják le, olyanok akik őket teljesen kiuzsorázzák. „Jaj de jó volna egy szövetkezet“ — sohajtja a falu nagytiszteletűje, a tanítója, a jegyzője, de kezét egyiksem mozdítja, hogy meglegyen a szövetkezet. Akkor olvastam Balázs Ferenc könyvét, amely „A rög alatt“ címmel éppen megjelent s szinte felkiáltottam: miért nem adják minden magyar faluvezető kezébe ezt a könyvet, hogy ne csak siránkozni tudjanak, hanem megindulva a nagy példán egyszer már cselekedni is. Azok, akik Balásznak ezt a könyvét utjára bocsátották, ezt irták ajánlásukba: „ez a könyv most csak könyvujdonság, de valamikor és nem is a messze jövőben breviárum lesz mindazok kezében, akik a végzetes sorsközösségben utat keresnek maguk és sorstársaik számára.“ Valóban az lesz ez a könyv: a szövetkezeti mozgalom keresztbordozó apostolainak új szentkönyve, amelyhez példaadásért, vigasztalásért, erőgyűjtésért fognak fordulni mindazok, akik új utat akarnak törni a szegény, szerencsétlen, kifosztott magyar nép számára.

„A rög alatt“ ez az egyszerű cím disziti a könyv homlokát. A szerző leírja, hogy ő saját magát vetette a rög alá, mint magot. Lássuk meg, mi lesz belőle. Egy Angliát, Amerikát, az egész világot bejárt fiatal ember, akit nem érdekel a város, a proletársors, a kapitalista fényűzés, hanem egyedül a föld, a vetés, az aratás. Nem forradalmi jelenség ez, nem azé az új forradalomé, amely fűtyül a városra s annak hazug kulturájára és egyetlen, öntudatlanul hősieles mozdulattal visszatér a földhöz, a faluhoz: a mindenek ősanijához?!

Nincs ebben szenvelgés, nincs tettetés, nem a rousseau-i pásztorórák hazug romantikája ez, hanem őserő, kipusztíthatatlan energia, amely annyi hazudozás után rátalált önmagára. Miután bejárta a kerek világot, elülteti magát az ősi rög alá, lássuk meg, kikel-e. És kikelt. A mag termést hozott, gazdag termést. Az AVE-n kívül ezt a könyvet, amely biztosan bibliája lesz az új utat keresőknek.

Persze a könyv nem csak a szövetkezeti mozgalmak kiskatéja, sőt éppen nem az. A könyv életregény. Egyéni és egészen sajátos, mint maga az írója. Nem is ott kezdődik, hogy Balázs tiszteletes úr egyenesen betoppan Mészköre s ott a szövetkezeti mozgalom tankönyvével a kezében kiadja a jelszót: „most aztán szövetkezetet csinálunk.“ A szerző leírja a saját életét úgy ahogyan van. Nem kurtel semmit. Elmond olyasmiről is, ami nem tartozik a nagyközönség elé. Fiatalos fenyegetéskedéseit, amelyekből csak nehezen gyógyul ki, apró bosszúságait, amelyekkel a meg nem értő környezet traktálja és így tovább. Sokszor kérdezzük magunktól: miért kellett ezt is megtudnom a lelkész úr magánéletéből. Uton-utfélen halljuk a pletykákat, amelyeket körülötte szőnek-fonnak s megismerjük egy vidék életét a maga kicsinyességével és kellemetlenségével. Így lesz a könyv életszerűvé, hogy ne mondjam regényessé. Közben komoly dolgok is történnek: nagyon komolyak. A lelkész úr új prédikációs modort vezet be, egyházi egyesületeket alapít, amelyeknek tagjai egymással sokszor összevesznek, majd kibékülnek. Felkutatja az egyházközség multját s abban felfedezi azt a szokásjogot, amely szerint az egyházközség egy darab földjét a hivek bérlik. Ez utmutató lesz számára minden kollektív működés szabályozásánál, sőt egyenesen egy jövődö világrendezés előképévé válik. Azután látjuk őt a törhetetlen népvezért, amint kalákában megújítja a templomot magyaros művészettel (ő festi a templom mennyezetét) és új iskolaépületet és paplakot építet. Mindezt úgy, hogy a falu szokszor a fogát vicsoritja a pap lebirhatatlan energiája miatt, de mikor kész, vele együtt örül mindenki a szép új alkotásoknak.

Végre eljutunk a „Vidékfejlesztő“ c. fejezethez. Mindössze ötven oldal a háromszáz oldalas műben. De úgy érezzük: ezért a részért érdemes volt megírni a könyvet. Ugyanis azt a részt, ahol például leírja, hogy hogyan lesz a tiszteletes úr hívővé, vagy azt, ahol népiesen teológizál (Uram bocsá!) bátran elhagyhatta volna. Végtelenül sokat nyert volna vele a könyv. Legalább saját magát nem kompromittálta volna majdnem humorba fuló

istenes naivságaival. (Sajnos ez nem kenyere a tiszteletes úrnak!) És legalább nem keltett volna olvasói lelkében ilyen gúnyos kérdést: „hát az unitárius kereszténység csak ilyen primitív dolog? Vagy azt: „hát ez a jövő vallása, no ennél én különbet is olvastam az indián mitológiában?!“

Nos ezektől a gyenge részekről eltekintve itt a vidékfejlesztő tevékenység leírásában hivatása tetőpontjára emelkedik a szervező és az író. Mert azt meghatáro olvasni, hogy hogyan gyalogolja be a falvakat, hogyan agitál, hogyan termeli ki a szebbnél szebb terveket népének felemelése céljából. Ő maga ráfizet zsebéből és az egészségéből, de mossa, mossa, saját maga mossa, forrázza a tejes üvegeket, hogy azok időre készen álljanak a tejszövetkezet tejének szállítására. Szegény számár, akit Mihály, a legény hajtott be Tordára, aligha tudta, hogy egy újabb ezer éves tervet cipel az ócska kordéban. Ha van megváltás magyar fajtánk számára, akkor az ütött-kopott taligán vonult be a legrégebb magyar városok egyikébe: a magyar gondolatok ősi kirepítő fészkebe. Tejtermelési szövetkezet, amely új életet teremtett a szegény elnyomott finn és ír népnél, vajjon nem te leszel megmentője kiuzsorázott magyar népünknek is?! Nem aféle nagybirtokos agyakban fogant, gyárosok érdekeivel összeszűrt, népre rákényszerített grófi, főpapi, kalmári találmány, hanem valóban a népi termelést és jövedelmet fokozó, szegényeket megváltó intézmény! te fogsz utat mutatni, ha még élni fogunk, ha nem lesz frázissá az újabb ezer esztendő. És ebben Erdély előljárt, Erdély példát adott, Balázs tiszteletes úr keresztet hordozott, hogy mi is kövessük. Oh áldott, szent vízió az az álmkép, amely az Isten völgye című fejezetben van papírra lehelve. Sőhajok törnek fel, könnyek csordulnak titokban, ha ezt olvassuk, ismét olvassuk. Azt az álmképet sokat kellene álmodni, azt az álmleirást minden magyar gyermek olvasókönyvébe kellene iktatni és minden népvezetőnek kötelességévé tenni, hogy kívülről megtanulva, mindennap egyszer, mint a népművelés szent imádságát, elimádkozza. Istenem! ha egyszer így lehetne! Addig csak álmodjunk s mondjuk el a szerzővel sokszor, nagyon sokszor: „Álmok szalmája, de csépelem.“ Oh ha egyszer buzaszemek perdülnének a magyar álmokból!

Volna még sok mondani valónk e könyvvel kapcsolatban. „A tejszövetkezet, tyukfarm és társai“ című, nagy visszatetszést keltő cikk írójának most is volnának szavai, amelyek nagyon jól illenek össze úgy azzal a régi hanggal, mint ezzel, amelyet most pendített meg. De most nem lesz ünnepzavaró. Az egyik oldal szép, fényes, ragyogó.

Az Aranyos völgyében felkelt a nap. Végigsüt az ormokon. Ébred a falú. Édes tejszag a levegőben, gomolygó füst a tetőkön. Növekszik a jólét, a tordai AVE szövetkezet jól működik. A kis székelyek lábán cipő, az asszonyokon friss fehér ruha, a férfiakon új harisnya. Boldog ének száll az ég felé, a munka zaja tölti be a levegőt. Szívet-lelket gyönyörködtető kép. Oh bár kitárulna egyetlen nagy magyar körképpé: a bércek tetejétől le a rónák végtelen síkságáig!

Ez az egyik oldal! A másik oldal — arról majd máskor beszélünk.

Iván László.

---

## Magyarok maradunk.

(Csonkamagyarország cserkészeinek.)

Vannak szavak, jelszók, amelyeket  
Háromszin selyme lengő lobogóknak  
Röpit magasba szelek szárnyán büszkén.  
Isten, Király, Haza, Testvériség,  
Egyenlőség, Szabadság, Becsület,  
Erdők, mezők, városok, falvak üszkén  
Ezeket tartják örökkévalónak.

És vannak mások újra, melyeket  
Viharok szárnya zug a végtelenbe  
Gyárszirénák bűgása küld felénk,  
Fegyverek írják reszkető velönkbe:  
Kenyér, Munka, Emberség, Becsület,  
Vagy: Zsarnokság, Vér, Önzés, Hatalom!

Mi nem bizhatjuk jelszavunk a szélre,  
Nem himezhetjük lobogók selymére  
Nem véshetjük a szirt kemény falára.  
S mégis minden jelszónál maradandóbb,  
Mert nem ember csinálta.

Mert a mi jelszavunk a Végtelenben  
Lett az Urnak egy teremő szavára.  
És általa az Isten megüzente.  
Nem hagyja népét egyedül, magára.

Pedig nincsen más jelszavunk nekünk  
Csak feltörött két munkás tenyerünk,  
Két nagy M betűvel a közepén.  
És nincs más kincsünk, csupán a remény  
S az öntudat, hogy el nem veszhetünk.

A két M betű mást jelent nekünk,  
Nem a halált, nem bús Memento morit

De mindenkinek: „Magyar Maradok”  
Mindörökké magyarok, magyarok!

Mert ez a törvény: mi elmulhatunk,  
De nyomunkba új nemzedékek jönnek  
S a tenyerükön már a születéskor  
Magukkal hozzák ezt a két betűt.

S ne legyen szikla ezen a világon  
Bár, melyre felvéshetjük, hogy vagyunk,  
Ne legyen selyme lengő lobogónak,  
Melyre felírjuk a mi jelszavunk;  
Őrzi a jelszót, millió tenyér:  
Mindörökké Magyarok Maradunk!

(Kolozsvár.)

Deák Berta.

## Áldás habzó buzatenger fölött.

Én nem vettem egyetlen magocskát;  
Erre hoz megis mindig az utam.  
S most áldást mondok. Ilyen áhitattal  
Sohasem szóltam Hozzád még, Uram.

Én nem munkáltam rajta soha semmit.  
Bocsáss meg, hogy mégis gyönyörködöm.  
Le nem arattam egyetlen kalászt sem,  
S mégis, mégis fölötte örködöm.

Nézd, leng, Uram. Feléd száll suttogása.  
Amint én is Hozzád imádkozom.  
Én nem hozhatok Neked mást belőle;  
Én csupán ezt a suttogást hozom.

Ó áldd meg, áldd meg, aki elvetette,  
És azt is, aki learatja majd  
És azt is, aki féltő gonddal őrzi,  
Mig a kalász az ösrögből kihajt.

Nézd a búzának ezt az óceánját,  
Legyen kedves — miként nekünk — Neked,  
S nap-nap után azért imádkozunk:  
Teremts belőle magyar kenyeret.

(Kolozsvár.)

Deák Berta.

---

Lapunk csak úgy maradhat  
fenn, ha olvasóink rövidesen  
beküldik a hátralékos  
előfizetési díjakat!

## Párhuzamos felfedezések.

(Apró jegyzetek az unitárius gondolatról.)

### I.

A világháború katasztrófája óta nem véletlenséghől menekülnek az emberek a multba. A *new deal* nemcsak gazdasági értelemben lett jelszó, de még sokkal inkább morális tekintetben. A régi események revíziójából következik a nagy erkölcsi követelmény: a magunk revíziója. Az egyoldalú fejlődésben elsodort ember előszedi, kitergegeti mindazt, amit eddig, mint drága kincset őrzött és újra megvizsgálja, átértékeli. Az átértékeléssel sok visszaélés történik, — zavarosban halászók mindég voltak és mindég lesznek, — de maga az átértékelés mégis tisztulási folyamat, mely új élményekre, új megértésekre s végül új megoldásokra vezet.

Az unitárius gondolat fejlődése mutatja legjobban, hogy válságos idők hozzák az új élményeket, új revelációkat, viszonylagosan ismeretlen igazságok új felfedezéseit.

A Krisztus utáni első századokat találóan nevezi *Ferencz József unitárius századoknak*\*. Már ekkor nem kétséges a *veritas unitaria*. Mellőzzük itt azt a kérdést, milyen politikai és szellemi irányzatok idéztek elő az unitárius igazságtól való eltávolodást. Háromszáz évvel Krisztus születése után már életre-halálra harcolnak e probléma fölött: *igazi Isten-e* Krisztus, vagy csak *hasonló* Istenhez? A 325-ben összehívott niceai zsinat kimondja, hogy Krisztus egylényegű az Atyával, a 381-ben megtartott konstantinápolyi zsinat pedig a szentleket is külön isteni személynek nyilvánítja. Megszületett a szentháromság tana.

Csaknem tizenkét évszázad hősie útkeresése következik. Kiközösítés, száműzés, máglyahalál, börtön, vagy tömeges kiirtás vár azokra, kik visszaakarnak találni a legegyszerűbb útra, az első keresztény közösségek átlátszó, tiszta életére. És visszatalálni a tiszta gondolatra, mely nem tűr mondvacsinált misztikumot és misztifikációt s melynek végső állomásán ott ragyog az *egy* Isten hite. A fizikai világ: új földrészek felfedezése, titkos természeti erők megismerése, gazdasági érdekek összecsapása gátolják, vagy lendítik előre az igazságot kereső ember útját. Minek azt vázolni, mit jelentett ezen az úton: Amerika felfedezése, a könyvnyomtatás, szekták küzdelme és vértanúsága, reformáció és ellenreformáció. Ezen a helyen elég a tényre rámutatni: hogy a tizenkét évszázadon át

elfojtott szellemi és hitbeli erőnek milyen össze-sűritését jelenti *Dávid Ferenc*? Egy elfojtott ezredé- nek mélyből való felkiáltását halljuk meg *Dávid Ferenc* ajkáról a szentháromsággal kapcsolatban: „Ily kétes Istenekhez nem tudok imádkozni“. *Iván László* (*Dávid Ferenc arca a szellemtudományi lélektan tükrében* címen az eddigi életrajzírók közül legmélyebb szántással fedte fel a nagy reformátor belső életét) éles szemmel világítja meg *Dávid* univerzális szellemét azokkal ellentétben, akik a vallási kérdéseknek csak *kisebb* részével szemben szemben érezték a megoldatlanság zaklató kinját. „Ezzel szemben *Dávid* az egész vallási igazság- körre, az összes evangéliumi értékekre nézve is fojtó nyugtalanságban élt.“\*\* Ebből a nagy és fojtó nyugtalanságból következett intenzív lelki élete, az eszmék tisztázásáért folytatott szakadatlan harca és következett a világtörténelmi ellen-Constanza, az 1569-iki nagyváradi vita, melyen az unitárius eszme győzedelmeskedett.

### II.

Nem véletlenség, hogy a háborús katasztrófa után az unitáriusok újra felfedezték az unitárizmust. A háború s ami abból következett, összezavarta a viszonyokat s összekúszálta a régi ítéleteket. Revízióra lett szükség, egységes, tiszta, átfogó látásra. Ez a vágy sodorja az embereket — unitá- riusokat és nem unitáriusokat — *Dávid Ferenc* új értelmezése felé s ez a vágy ad új varázserőt az unitárizmusnak. *Józan Miklós* nevezte egy régiebb írásában világnézetnek az unitárizmust s azt hiszem: csakugyan ez a titka a folyton növe presztizsnek... Évekkel ezelőtt a párizsi Musée Luxemburg-ban egy különös szobor ragadta meg figyelmemet. *Rodin* műve: *Az Isten keze*. Egy hatalmas kéz, mely biztos tartással fogja át a világmindenséget. Egyetlen átfogó mozdulat. Az unitárizmus jelképé- nek éreztem. Túl a magyarázatok sokféle zava- rán, túl a többféle igazság ellentmondó lehetősé- gein, keresni a félreérthetetlen, tiszta, egységes alapot, a világtéremtés és világharmónia végső elvét: úgy éreztem, hogy ez az unitárizmus végső értelme és ezt jelképezi *Rodin* szobra. Egyetlen sugárzó értelem ad értelmet az élet egészének, de a világmindenség részei sem vesztik el egyénisé- güket... A hatalmas kéz, az egyetlen elv nem teszi gyámoltalan szolgává, de részenként is fel- szabadítja világmindenség minden tagját. Ez az unitárizmus szellemtörténelmi értelme, egyeseknek, tömegeknek ezt a rejtőző értelmet kell újra meg újra felfedezni. És természetesen, hogy mint az eszme letéteményesei, maguk az unitáriusok is újra meg

\* Unitárius Kis Tükör bevezetése. Kolozsvár, 1900.

\*\* *Iván* id. m. 40. l.

újra keresik az unitarizmus igazi lényegét. Ennek a keresésnek fanatikus láza hatotta át a pestszent-lőrinci templomszentelési ünnepet is . . . „Vallásom a magyarság” — mondta az egyik ünnepi szónok. Nagyon jellemző ez a meghatározás, mert nem az unitarizmusnak kisebb látókörét jelenti, de a magyarság fogalmának tágulását az univerzalizmus felé. Egy másik ünnepi szónok szimbólikusnak tartja az unitárius otthon — az új templom életbe szökkenését, mely a hosszú hazátlanság után életünk új hivatására int. Ezt az új hivatást a mai világban dúló felekezeti és faji harcokkal hozza összefüggésbe, ami elég világosan emlékeztet az angol elnyomások elől Amerikába menekülő protestánsok unitárius közösségeire. Az emlékeztetés ma elég tanulságos: felekezeti gyűlölség és faji elzárkózás örülete régen tombolt oly erővel, mint ma . . . Az üldözött protestánsok valamikor új mentalitást és új világot teremtettek hitükkel Amerikában. A jövő fogja eldönteni, tudják-e az erdélyi unitáriusok Dávid Ferenc univerzális hitét és világszemléletét új környezetükbe belenevelni? Ez a kérdés dönti el, be tudják-e az új hivatást tölteni, akik az új otthonban tömörültek.

### III.

Nincs véletlenség — és az is az idők kényszerítő parancsa, hogy az írók feledésbe induló nagy unitáriusokat fedeznek fel újra. *Egy székely nemes, aki felfedezte a demokráciát* cím alatt egy végtelen lobogású szellemről húzza le *Hatvany* Lajos a feledés fátyolát. Konzseniális megértéssel mutatja meg az olvasónak a székely-unitárius *Bölöni* Farkas, erdélyi concitoyen lelkületét, úgy amint az *Bölöni Északamerikai Utazásából* és *Naplójából* visszatükröződik. E felfedezés révén nemcsak hogy felébred rokonszenvünk, az űzött, mellözött, pénztelen székely konskriptus iránt, akiben a történetíró megfigyelése szerint egy Cassius úzi gondolatjátékát, de a reveláció hevületével ébredünk reá arra a felfedezésre, hogy ime az *Apáczai Cseri* Jánosok, *Körösi-Csoma* Sándorok, *Ady* Endrék tragikus sora ismét bővült egy olyan tragikus magyarral, kinek „alkonyatok és délibábok meglepték százszor is a lelkét . . .”

*Északamerikai Utazása* és *Naplója* alapján olyan embernek ismerjük meg *Bölöni* Farkast, akinek szegénysége, unitarizmusa miatt hamar rá kell jönnie arra, hogy a magyar társadalom rákfenéje az úri privilégium és neki azért van része örökös mellőzésben, mert ilyen kiváltságokkal nem rendelkezik. Megismerjük benne *Wesselényi* Miklós barátját s reformeszméinek megértőjét, aki a maga bántódottságán át annál fogékonyabb lélekkel érzi meg az általános sérelmeket. És mikor sorsa

Franciaországba, Amerikába viszi, annál inkább ráébred a magyarság elmaradottságának tudatára. *Hatvany* joggal állítja, hogy *Bölöni* Farkas Sándor a liberális vallásnak legszebb és legmeghatóbb fohászat rebegi el *Washington* sirja fölött: „. . . a tiszteletnek azon érzelmét, mely mint egy hirtelen borzadás meglepett a sir előtt, csak a Pantheonban és Westminsterben éreztem. Végiglebbent lelkemen Amerikának sok szenvedése, sok küzdése s az emberiségnek kivivott jussai, melyekben az ember, kinek porai előtt állunk, oly nagy szerepet játsza — s dobogni éreztem szívemet”. Ez az élmény, mely felkavarja *Bölöni* Farkas lelkét, áthullámszik az olvasó lelkére is, mert ráeszmélünk a magunk fájó érzésére is, melyet ma is érezhetünk az összehasonlítások után. A kisebbségi érzés, mely annál jobban fáj a megértő egyesnek, minél közönyösebb a tömeg, sűrítve és égetőbben lép fel *Bölöni* Farkas lelkében, amikor látja Északamerika vallási szabadságát, imponáló polgári egyenlőségét, a tiszta istenhit megnyilvánulásait, az ember és Isten közé be nem ékelődő papságot; amikor látja, hogy ott nincs uralkodó vallás, nincs elnyomás; amikor tanulmányozza *Owen* és *Rapp* szociálista társadalomalapító kísérleteit, a köztársasági elnök egyszerű, polgári magatartását, a fejlettebb technikát, nagyobb civilizációt s mindennek egyszerű eszközét: a szabadságot — hogyan érezné akkor *Bölöni* Farkas ugyanazt, amit *Tótfalusi Kis Miklós* és *Apáczai* éreztek és főleg, amikor visszajött, hogyan érezte volna meg a nagy magyar szellemek közös tragikumát: „Sósabbak itt a könnyek”.

*Bölöni* Farkas *Naplóját* tetemrehívó könyvnek nevezi *Hatvany*. És valóban: nemcsak akkor volt az, de ma is annak kell éreznünk. Lehet-e megrendülés nélkül olvasni *Bölöni* Farkas e súlyos szavait: „Megcsalódtam hazám morális erejében, alig van tiz ember, aki értené, mit kell tenni . . . S lehet-e többet remélni törvényeink mostani állásában? E nemzet soha nem fog előre menni a rendes reform útján?! Külső, vagy belső meg rázkódtatás, sanyargatás és inség kell, hogy felébredjen a bűnös henyeségből”.

Mi vitte *Bölönit* erre a szent, jobbat-akaró káromlásra, mely *Széchenyi*, *Ady* tollának adott ily átható zengést? Annak a másik világnak felfedezése, amely tiszteli a természetjogot, a felekezeti békét, mely megveti a címeket s amelyben „a szabadság megszépíti a tájakat” . . . *Dávid* Ferenc felfedezte a tizenkét évszázad viharában elfojtott igazságot . . . *Bölöni* Farkas Sándor felfedezte messze földön a vallásszabadságot s a demokráciát, mint a harmónikus társadalmi haladás tényezőit . . . És mi, akiket külső és belső igazságtalanságok tépnek,

hajszolnak s választanak el egymástól, feltudjuk-e fedezni azt a világító erőt, amely univerzális, megnyugtató életcélok felé irányít bennünket?

Ennek a felfedezésnek sikerében fonódhatik össze a magyarság sorsa az igazi unitarizmussal, az univerzális világnézettel.

Dr. Kemény Gábor.

## Csend-motivum.

*Illatszerenádos nagy tavaszi éjben  
Szöke hajfürtjeim cibálja selymes szél  
S egyedül mélyálmu, ősmagányu kertben  
Csend-királylány szive titkon velem beszél...  
Reszketőn villóznak a messzi csillagok,  
Isten-közelben én hit-obeliszk vagyok.*

*Büvös álomszárnyak uszályával Földünk  
Delejes táncot lejt az azur égürben.  
Fű, pillelény, ember, — élők mind örülünk:  
Végtelen békehont sose láttak szebben.  
Sorsok jönnek, tűnnek rejtélylepel alatt,  
Pányvöltünk csak sejt, törpe itt akarat!*

*Illatszerenádos nagy tavaszi éjben  
Titkokat láttam meg, mert Isten közel volt.  
Csillagsátorában éj szive megrezzen  
S feltűnik Keleten áloműző fényfolt.  
Éj mult el s fogva tart égből jött hitsugár:  
Lelkem ezóta lett újra s — örök sudár!...*

Bpest, 1936. május 31.

Gálfalvy Zoltán.

## MAI KÉRDÉSEK.

### Az egyházi törvényhozás.

Az emberi társadalomban a lelki élet és valóság ápolására hivatott látható egyházak az állandóság, a maradandóság képviselői. Ezért magától értetődő, ha az egyházak csak a nagy szellemi mozgalmak idején törekednek korszerű javításokat létrehozni. Az egyházak történetében ezt így észleljük. Megértjük tehát, ha a XIX. század végén és az XX. század elején jelentkezett szellemi mozgalmak az egyházakat is élénkebb tevékenységre sarkalták — különösen szociális szempontból.

A nyugateurópai kultúra keretében, bár a lelki élet vizsgálata ma korszerű jelenség, a különböző hitéleti mozgalmak a történelmi egyházaknak hitéletét mindezideig mélyebben nem érintették. Ezért az egyházi mozgalmak és nekilendülések

csak kisebb, helyi hatásokban nyilvánulnak. Különösen egyháztársadalmi színezetűeknek mondhatjuk. A lelkek mélyén végbemenő változások a felekezeti területeket érintetlenül hagyják. Ezért nem is tartom indokoltnak a felekezeti béke oly sokszori hangoztatását hivatalos helyen, mert a hivek között — Istennek hála — a hitéleti és társadalmi békét komolyan mi sem zavarja. Ezért az erdélyi és magyarországi unitáriusok: a magyar unitáriusok lelki egységét is fölösleges oly feltűnő módon hangoztatni. Ezt nem zavarja semmi.

A szervezeti eltolódás is a nemzetközi helyzet következménye, amin célirányos minél kevesebbet javítani és módosítani. Ezzel a külső tényünkkel s hasonlókkal lehet a lelki egységet a legnyilvánvalóbban demonstrálni, De szerintem a szervezeti újításokat és aprólékos módosításokat sem nálunk, sem a többi protestáns egyházakban mi sem indokolja. Egyáltalában nincs jogosultsága a határidőre beállított törvényhozásnak. A törvényt a rendezésre váró életviszonyok követelik, de ott, ahol a meglévő törvények keretében a fejlődés zavartalanul végbemehet: teljesen fölösleges a törvényhozás zaklató gépezetét mozgásba hozni, vagy aránytalanul hosszú időn át működésben tartani. Mindez áll a mi kis egyházunkra is.

Az egyházak alkotmányát nem szükséges testhez álló ruhaként állandóan igazítani, mert ez sok férceléssel jár. Az erdélyi ősi alkotmány alkalmas volt arra, hogy történelmi egyházi életünket zavartalanul tovább éljük és az én megítélésem szerint alkalmas arra is, hogy annak alapulvételével és annak keretében a szükséghez képest alkotmányszervezetünket továbbfejlesszük. Csak lássuk előbb a világos és határozott célkitűzéseket. Ha ezek nem férnek el Csonkamagyarországon a mai keretben, az erdélyi egyházalkotmány további rendelkezéseit is életbe léptethetjük receptió útján — anélkül, hogy fölösleges alkotmányozó gyűléseket játszanánk, vagy hogy a leegyszerűsített eljárás helyett a magyarországi protestáns egyházak zsinati törvényhozását évekre terjedőleg végig csináljuk. Est modus in rebus.

E gondolatszilánkok után ugyanis elérkeztünk ahhoz a vitás kérdéshez, hogy a magyarországi unitárius egyház az erdélyi zsinattartás rendszere szerint ülhet-e össze, vagy a magyarországi protestáns egyházakra kötelező törvény szerint!

Az erdélyi protestáns egyházak — tehát nemcsak az unitáriusok — az Appr. Constitutio alapján zsinataikat egyházi intézkedéseikhez képest szabadon, a világi hatalom minden előzetes engedélye nélkül tarthatták. (Articulus III.)

A III. art. szerint: . . . magok az egyházi

rendek is *concludálhatnak* és *constitutiókat* csinálhatnak; de azokat is közönséges generalis gyűlésekben (papi zsinat).

A hallgatókkal és külső rendekkel *köz*, vagy *azokra is* nézendő dolgokban pedig, *nemkülönben*; hanem azokkal is közértelemről, úgymint: kiki magok religióján lévő főmagistratusoknak és patronusoknak egyenlő tetszésekből. (Ez lett a vegyes zsinat.)

Az erdélyi protestáns egyházakat megillető éme régi alaptörvény a szabad zsinattartásra is vonatkoztatható. Az 1848:XX. t.-c. és az Unio szabályozására vonatkozó 1868:LXIII. t.-c. 14. §-a ekként rendelkezik:

„Erdély mindazon törvényei, melyek az erdélyi területen és a korábban úgynevezett magyarországi részeken a bevett vallásfelekezetek, *egyházak* és egyházi hatóságok vallásgyakorlati s *önkormányzati* szabadságát, jogegyenlőségét, egymás közötti viszonyait s illetőleg hatáskörét biztosítják, nemcsak fenntartatnak, hanem egyszersmind a görög és örmény-katholikus és a keleti görög szertartású egyházakra is kiterjesztetnek.“

E törvények értelmében az unitárius egyházat fenntartott egyházalkotmánya alapján Csonka-Magyarországon is megilleti a szabad zsinattartási jog.

Ezzel szemben a magyarországi 1790—91. évi XXVI. t.-c. 4. §-a azt rendeli — az akkori két protestáns egyházra: „ . . . szabadságukban állandó tehát nekik nemcsak mindenféle gyűléseket tartaniok, hanem *zsinatokat* is, *előre* meghatározatván azonban Ő apostoli királyi felsége által *esetről-esetre* mind az azokban résztvevő személyek száma, mind az ott tárgyalandó *ügyek*, arra a helyre, melyet ők maguk fönt nevezett Őfelségének *előleges* beleegyezésével választandanak . . .“

A csonka-magyarországi unitárius egyházra nézve most az a történelmi jelentőségű kérdés, hogy

a) az 1868:LXIII. t.-c. által fenntartott erdélyi egyházalkotmány értelmében tartson-e alkotmányozó Főtanácsot, vagy zsinatot, avagy pedig

b) a magyarországi 1790/91. XXVI. t.-c. 4. §-ában irt előzetes fejedelmi engedély kikérésével, úgy, amint ezt a lutheránus és református egyházak teszik?

Ezeknek a kérdéseknek a nyilvánosság előtárásával egyedüli céloim az öntudatosítás. Hívőinknek tisztán kell látniuk a felvetődő kérdéseket, hogy álláspontjuk kiérlelésére megbeszéléseket tartsanak. Én ezuttal nem foglalkozom el merev álláspontot s valóban az sem kívánatos, hogy mi

— egy szellemes megjegyzés szerint — az indiai elefánt szerepét játszuk, de a történelmi egyházak az önkormányzati szabadságot befolyásoló kérdésekben komoly tanácskozások nélkül álláspontot nem foglalhatnak. Ennek a komoly tanácskozásnak a megtartása az Igazgató Tanácsra vár!

*Justus.*

## Esperessel, vagy esperes nélkül.

Csonkamagyarországi egyházunkban megindult szervezkedési folyamat az egyházi törvények önálló tervezetének elkészítésére vezetett. E tervezetek véleményadásra szétküldettek.

Az unitárius nyilvánosságot az egész mozgalomnak nagyon kell érdekelnie, mert egyházi életünk alkotmányos szerveinek beállításáról, fölépítéséről: végeredményben hagyományos egyházszervezetünkről van szó.

A dolog természetében rejlik, hogy a *racionalizálás* mai korszakában nekem is átment a vérembe, hogy a folyamatos írást lehetővé tevő töltőtoll helyett fölösleges tintacseppekért a helyetfoglaló tintatartó felé bögdösödni. Valóban sok minden felesleges a racionalizálás elve szerint.

A leépítés azonban: fájdalmas művelet. Csonkítás számba megy sok vonatkozásban. Én ilyen csonkításnak minősítem a törvénytervezetet abban a vonatkozásban, hogy az esperesi kört és az esperesi tisztséget *egyház alkotmányunkból* kioperálja.

Ily egyéni elgondolással a protestáns egyházak egységesítésének évszázados problémáját is le lehetne egyszerűsíteni. Azonossá kellene tenni az egyházkerületeket s amikor az egyik püspök meghal, vagy nyugalomba vonul: az életbenmaradt, vagy aktív püspök kormányozná a területén lévő összes protestáns egyházakat. Így még az unitárius püspök is hatáskörhöz jutna. Az evangélium alapján ugyanis mindnyájan keresztény testvérek vagyunk.

Sőt a géptechnika valóban feleslegessé tehetné az összes espereseket is, nemcsak a tervezet szerinti unitárius elgondolásban.

Én nem most, hanem már Erdélyben is annak a szemléletnek voltam a szószólója, hogy a helyi autonómián nyugvó protestáns egyházakban s így az unitáriusoknál is — a Főtanács működése mellett túlméretezett a központi szervezet.

Az erdélyi alkotmány szervezetének indokolásában olvassuk: a javaslat szerinti szervezettel egy több milliós lélekszámú egyház is kormányozható lenne.

„Mindazonáltal a szervezet *egyszerűsítése* nem

mutatkozik helyesnek és pedig nemcsak azért, mert korábbi törvényeink e szervezeti alapot rakták le s azon éltünk; s nem is csak azért, mert a törvény hosszú évtizedekre készül, mely idő alatt lélekszámunk is szaporodhatik, hanem azért, mert azok a hatóságok és tisztviselők, akiknek elejtésével az egyszerűsítés végrehajtható lenne, amugy se képviselnek anyagi többletmegterhelést egyházunkra.

Ez az okfejtés elfogadható az erdélyi egyházi élet szempontjából, de erős érv az általam képviselt amaz alaptétel mellett is, hogy a zsinatprezsbiteri rendszeren nyugvó egyházunkban központi szervezetünk tulfejlesztett. A magyarországi egyházi élet szempontjából ez a kérdés különös megfontolást igényel. Vidéki szétszórt hiveink ugyanis nem igen vehetnek részt a központi munkában, a központban lakó világvárosi hiveink pedig nem tudnak aktív részt venni kellő mértékben a célzott központosításban.

Ezért hibás az egész szervezeti elgondolás és mindezekért hibás az *esperesi hatáskör* központosítása és az *egyházkör* kioperálása.

Ugy vélem, hogy egyházalkotmányunk történeti kifejlődésében rejlő mélységes elvek a vélemény nyilvánítására hivatott hivek előtt tiszteletben fognak részesülni és a racionizálást átengedik a világi hatóságoknak. Az egyház alkotmányát érintő tanácskozások kötelességévé teszik unitárius hiveinknek, hogy teljes odaadással vegyenek részt ebben a nagyjelentőségű komoly munkában.

Annyit még megjegyzek, hogy a *felsőbb hatóságok* sokkal okszerűbben törölhetők, mint az *esperesi kör* és szervezete. Ha azonban „testhezálló alkotmányról” volna szó, abban az esetben az autonomia szempontjából feleslegesnek tartok minden elvi állásfoglalást és minden tanácskozást. A testhezálló alkotmányok, ugyalis efemer életűek!

Dr. Tóth György.

## KÜLFÖLD.

### Konferencia Hollandiában.

Arnhemban, a holland szabadelvű protestáns ifjuság othonában az Oolgaardt Houseban folyt le az unitárius világszövetség tanulmányi konferenciája, amelyen tizenkét országból, mintegy hatvan delegátus vett részt. Nagy örömmel láttuk, hogy az angol és amerikai képviselők mellett nagy számban vettek részt a németbirodalmi, svájci és francia kiküldöttek is, akik a holland résztvevőkkel együtt élénk érdeklődést mutattak a legrégebb unitárius mozgalom, a magyar unitáriusság életmegnyilvá-

nulása iránt. Jól kiépített angol és amerikai unitárius kapcsolataink mellé elsősorban is a holland és a svájci szabadelvű protestánsok barátságának megszervezését kell kiépítenünk. Ez nem az erdélyi unitáriusság feladata, hanem a csonkaország unitáriusaié, mert ennek a két országnak barátságos lakossága a huszas évek elején ott tartózkodott magyar gyermekek révén Budapest és környékének lakosságával ismerkedett meg s sokan közülük csodálkozva hallgatták, hogy az ott nyaralt gyermekek között sok unitárius is volt.

A konferencia teológiai kérdéseket tárgyalt s feladata volt a szabadelvű kereszténység céljai és ideáljai átértékelésén keresztül a jövő évre tervezett *oxfordi nagy világkongresszus problémakörének előkészítése*. Szűk terünk nem engedi meg, hogy a felvetődött gondolatokkal részletesen is foglalkozunk. Erős volt a hit és meggyőződés, hogy az unitárius gondolat és életeszmény, a szabadság utáni erős vágyakozás ott kell, hogy égjen mindazoknak a lelkében, akik ezt a zürzavarba borult világot a jobb jövő haladása útján óhajtják vezetni. A tárgyalt problémakört részletesen ismerteti a „Keresztény Magvető” legközelebbi számában megjelenő ismertetés. A konferencia a körünkben is jól ismert *Hall Alfréd* angliai unitárius lelkész elnöklete alatt tanácskozott, aki most nyerte el a chicagói unitárius teológiai fakultás diszdoktori címét és jelenben a fennállása háromszázestendős jubileumát ünneplő amerikai Harvard egyetem jubileumi ünnepein képviseli a világ unitáriusait.

Barátságos beszélgetés közben sokszor fordult erdélyi és magyar unitárius helyzetünk felé a jelenlevők figyelme, akiknek részére *dr. Varga Béla* erdélyi püspökhelyettes nagyvonalu előadása adta az egyik legjelentősebb lelki élményt, amikor a legrégebb unitárius egyház képviselője mutatta meg „a szabadelvű protestántizmus vallási alapjai” c. értekezésében a jövő fejlődésének és haladásának útját. Erdélyből még *ifj. Kovács Lajos* strasbourgi és *Nagy Zoltán* manchesteri akadémista voltak jelen, míg csonkaországunk unitáriusságát e sorok írója igyekezett képviselni.

A konferencián jelen volt holland lelkészek közül többen adtak kifejezést abbéli kívánságuknak, hogy szivesen látogatnának el körünkbe, hogy életünkkel közelebbről is megismerkedjenek s általános volt az az óhajlás, hogy a nyelvi elzárkózottságon nekünk kellene segítenünk, hogy eszményeinket és vallásos életünk értékes megnyilatkozásait angol, vagy német nyelven a nyugati unitárius és szabadelvű protestánsai számára is hozzáférhetővé tegyük.

Reméljük, hogy a jövőévi oxfordi világkon-



gresszuson egyházunk is nagyszámú delegációval képviselteti magát, ahol a régi értékes kapcsolatok megerősítése mellett számos új és életerős barátság szövésére nyílik majd alkalmunk. A világ szerteszétszórt unitáriusai csak együttes erővel és fokozott összetartással tudják szent hivatásukat, a keresztény gondolat előhaladásának útját munkálni. Ebből a munkából, minden sorssujtottságunk ellenére is, részünket nekünk is ki kell vennünk.

*Ferencz József.*

## KÖNYVEK.

### Dávid Ferenc szellemarca.

Két könyv az unitárius vallás történeti fejlődéséről.\*

Két érdekes vallástörténeti tanulmány hagyta el nemrég a sajtót. Az egyik dr. Iván László: „Dávid Ferenc arca a szellemtudományi lélektan tükrében,” a másik: Benczédi Pál: „Az unitárius hitelvek kifejlődése.” Mindkettő megérdemli, hogy a vallástörténettel foglalkozó szakembereken kívül a nagyközönség is tudomást szerezzen róluk.

Dr. Iván László „Dávid Ferenc arca a szellemtudományi lélektan tükrében” című tanulmányában egészen új feldolgozásban kapjuk Dávid Ferenc képét. Az eddigi elképzelések szerint Dávid Ferenc úgy volt beállítva, mint tisztán elméleti ember, észember. Szerző megállapítja, hogy akár theologiai reformer gondolkodónak (Ravasz), akár a fölvilágosodás bajnokának (Thienemann), akár a modern szubjektivizmus profétájának (Borbély) látjuk Dávid Ferencet, mindenképpen elkerüljük az ő igazi mivoltát. Ezzel szemben kimutatja, hogy Dávid Ferenc alakja és egyénisége maradéktalanul a vallásos típusban oldódik fel.

Amilyen találó és újszerű a beállítás, épp oly mesteri a végrehajtás, a megoldás. Miután az elméleti és vallásos ember típusa között a határvonalat meghuzza, Dávid Ferencnek a művei alapján, tehát a lehető legtárgyilagosabb módon vonultatja fel azokat a bizonyítékokat, amelyek föltevését igazolják. Kimutatja, hogy Dávid egész élete, küzdelem, tanulása, érdeklődésiránya arra irányul, hogy minél közelebb jusson a Biblia értelméhez, a Bibliát fölfedező vallásosságához. A jövő vallásos embere számára az evangéliumi egyszerűséget és hitmelegséget újította fel.

Meglepő Iván fejtegetéseiben és eredményei-

\* Ez a cikk az „(Erdélyi) Szemle” legutóbb megjelent 6-7 számából van átvéve.

nél az, hogy semmi erőltetettséget és mesterkéltséget nem lehet benne felfedezni, éppoly kevésbé egyoldalúságot. A Dávid Ferenc szellemi alkatának magyarázói ebbe a két hibába estek: vagy egyoldalúan csak egy vonását emelték ki, vagy mesterkéltséggel belemagyarázással tették valószínűvé alakját. Elismerjük, hogy az Iván László munkája is egy rekonstrukció tulajdonképpen, de a XVI. század szellemének és a felsorolt történeti adatoknak megfelel s így valószínű. Ennél a valószínűségnél többre a Dávid Ferenc lelki alkatának kutatásánál alig fog lehetni eljutni a jövőben is. Hiszen az adatok Jakab Eleknél már elég pontosan és lelkiismeretesen össze vannak állítva. Hogy ezek alapján valaki hogyan érti meg őt, hogyan fogja össze különböző megnyilatkozásait egy egészbe, ahhoz kell a történeti adatokon kívül bizonyos intuíció, valami lelki beleérzés.

A műtörténész is rekonstruál, amikor a le-történet alsó kar állását, elhelyezkedését a meglevő felsőkar alapján meghatározza. Adottságok alapján dolgozik, az izmok elhelyezkedésének tanulmányozása után. Sokkal nehezebb a feladata annak, aki egy szellemi alkat rekonstrukcióján fáradozik. Itt az adatok nem oly pozitív természetűek. Olvasni kell a sorok között. Dávid Ferenc lelki alkatának tanulmányozása nem mindennapi nehézségeket tár a kutató elé sajátos alkatánál fogva. Aki ezekbe belelát s megsejti az „egészét”, részben művészi munkát is végez. Iván tanulmánya tisztítja látásunkat s határozottan előrevitte a Dávid probléma megfejtését.

A másik könyv, Benczédi Pál: „Az unitárius hitelvek kifejlődése” című munkája tulajdonképpen forrástanulmány. Épen ebben van sajátos értéke. Szerző Dávid Ferencről csaknem napjainkig összeállítja az unitárius hitelvek fejlődését jellemző legfontosabb történelmi dokumentumokat. Ad sok újat, eddig ismeretlent. De az eddig ismert adatokat is szervesen állítja be a fejlődés folyamatába. Színes és tarka kép ez, mely klasszikusan jellegzetes e történeti földdarabcska szellemi kialakulására. Olasz, lengyel, hollandi elemek keverednek bele ebbe a sajátos folyamatba, amelyen megérzik transzilván mivolta, a transzilvánizmus úde levegője, amely a maga sajátos módján reagál minden behatásra a vallásos eszmék terén is. Az itteni unitárius vallás mindig összeköttetésben volt a világ nagy szellemeivel. A külföldi szellem ihlető, lelkesítő, segítő befolyása mindig megvolt, de azért megmaradt sajátosan transzilvánnak. Ezt a Transzilvania szellemtörténetére nézve nem lekicsinyelendő

megállapítást illusztrálják szerző gazdagon felsorakoztatott adatai, melyek eredménye az, hogy az unitárius gondolat tulajdonképpen oda jutott vissza, ahonnan elindult. A 16. században a reformációval kezdődik, a Bibliát és az apostoli hitvallást vette zsinormértéknek és végeredményben az erkölcsi és lelkiismereti szabadságnak lett kifejezője. Az unitarizmus fejlődésének történelmi tanulsága az, hogy a szabadelvűség az erkölcsi felelősséggel párosulva a legmagasabb vallásos értékek létesítésére képes. E kis földdarab szellemtörténetének egy eddig nem eléggé ismert fejezete tárul elénk a gondosan megszerkesztett tanulmányban.

Ugy Iván László, mint Benczédi Pál könyve értékes bizonyága szakembereink tudományos munkásságának.

Varga Béla.

## A paedagógia alapkérdése.

Irta: dr. Varga Béla 92 I. Szeged, 1936. (Acta Litterarum ac Scientiarum Reg. Universitatis Hung. Franciscó-Josephinae. Sectio philosophica Tomus VI. fasc. 2.)

A kitűnő filozófus, egyházunk püspökhegyettes-főjegyzője, Szegeden az egyetem kiadványaiban jelentette meg legújabb munkáját, amely a neveléstan végső problémájával, mondhatnánk filozófiai alapvetésével foglalkozik. Ma rengeteg nevelési irányzat van. Ahány párt, ahány mozgalom keletkezik, az mind a kezébe akarja kapartani az ifjúságot, tudván, hogy akié az ifjúság, azé a jövő. Vajjon nem teszi e ez a sokágú törekvés bizonytalanná és hitelvesztetté az egész neveléstudományt azok szemében, akik csak azt látják, hogy minden mozgalom a „saját” nevelését jelenti ki egyedül igaznak és világot megváltónak?! A gondolatok és törekvések ilyen fékevesztettségében szokott az ember mindig önmagába térni és minden külső handabandázástól függetlenül megvizsgálni: mi is ennek vagy annak a jelenségnek, kulturális törekvésnek stb. igazi értelme.

Korunk nevelési zürzavarában ezt a filozófiai módszert használja Varga Béla is annak kiderítésére, hogy mi is a nevelés, mi annak feladata. Hogy ezt megállapíthassa, fenomenológiai vizsgálat tárgyává teszi a pedagógiai sikot s eredményképpen odaállítja a nagy és biztos tételt: értékfogalom nélkül a nevelés eszméje sem létezik.

A reális és ideális értékeknek az ifjúság, az eljövendő nemzedék lelkébe való beoltása a nevelés igazi feladata. Tehát nem technika, nem kézügyesség, nem soffőrség, hanem a művelődés (= értékek) szeretetének felkeltése. Kivéve ha a technika is a lelki művelődés szolgálatában áll.

A népnevelés fontosságának hangsúlyozása a műeszméinek koronája.

Igy Varga Béla az értéktudomány szoros szövetségesevé teszi a neveléstudományt, hiszen a nevelés eszményeit ettől nyeri. Vagyis véget vet a mai kaotikus bizonytalanságnak s egyetlen utat mutat: az értékek megvalósításának útját.

Ez az eszmény ma sokaknak nem tetszik. Azoknak, akik a kulturát lerombolni szeretnék. Azt a kulturát, amelynek örök foglalata az evangelium. Mesterkedésük hiábavaló. Minden lélekmergezésen túl él és hat az örök gyógyszer: az evangelium kimeríthetetlenül gazdag, kulturateremtő értékvilága!

(il.)

## KIS KÁTÉ.

### Az unitárius hitvallás.

Akik az unitárius hitvallást rádióközvetítéses istentiszteleteinken hallották, vagy valamely nyomtatványunkban, káténkban olvasták, bizonyára ezt gondolták magukban: „Milyen ügyesek ezek az unitáriusok. Mindazt, ami a többi keresztény felekezetek által használt ugynevezett „apostoli hitvallásban” a mai ember számára tarthatatlan, vagy elfogadhatatlan, ők egyszerűen elhagyták s nem terhelik ilyesmikkel a hűveik lelkiismeretét.” Nemcsak gondolják ezt a mi kedves barátaink, hanem már többször nyíltan ki is fejezték gondolataikat előttünk. „Mennyivel egyszerűbb, tisztább az unitárius hitvallás, amely nem foglalkozik a szeplőtelen fogantatás, pokolraszállás, Jézus visszajövedele, holtak testi feltámadása különös és bizarr gondolataival” — mondják azok a katolikusok, evangélikusok és reformátusok, akik egyházi előírás következtében a bővített hitvallást mondják a szájukkal, de benne szívével nem hisznek.

A mi kedves kívülálló barátaink gondolataiban van igazság is és tévedés is. Igazság az, hogy a mi hitvallásunk egyszerűbb, de tévedés az, mintha ez az egyszerűség úgy állott volna elő, hogy az ő bősavú hitvallásukból mi a nem-tetszőt elhagytuk. A mi hitvallásunk úgy, amint az *Ferencz József* kátéjában olvasható, ismeretlen volt még Dávid Ferenc korában is. A mi nagy reformátorunk szintén a pokolraszállással és egyebekkel telítüzdelt apostoli hitvallást ismerte csupán. Ugyanis az ő idejében a történelem-tudomány még nem derítette ki, hogy az apostoli hitvallás nem az apostoloktól származik, hanem sokkal későbbi időből. A múlt század kutatásának köszönhetjük az első keresztény századok alapos ismeretét s ennek alapján állíthatjuk, hogy a bővített apostoli hitvallás a Krisztus utáni hatodik évszázadból származik s először Spanyol- és Franciaországban használták a kátétanításban.

Az első keresztény századokban tehát ez teljesen ismeretlen volt, de ez nem jelenti, hogy az őskeresztényeknek nem volt valamilyen hit-

vallásuk. Már János első levelében olvashatjuk: „Aki vallja, hogy Jézus az Istennek fia, az Isten megmarad abban és ő is az Istenben.” (I. Ján. 4. rész. 15). Tehát a hitvallástól (Jézus az Istennek fia) van már függővé téve az igaz kereszténység.

Az Epistola Apostolorum c. őskeresztény irat így magyarázza Jézus egyik csodáját (Márk ev. 6. rész 41.):

Az öt kenyér képe a mi hitünknek, illetve az egész kereszténységnek. Mi hiszünk az Atyában, az egész világ Urában, és Jézus Krisztusban, a mi Megváltónkban és a szentlélekben, és az anyaszentegyházban és a bűnök bocsánatában.

Justinus vértanu a II. század legnagyobb keresztény bölcsésze és hitvédője így foglalta össze hitvallását:

Hiszek a mindenek Atyjában, az Ur Istenben és a mi Megváltónkban Jézus Krisztusban, aki Pontius Pilátus alatt megfeszített és a szentlélekben, aki próféták által megjövendőtelt.

A legnagyobb nevezetességre azonban, az ősi római hitvallás vergődött: ugyanis ezt fejlesztették ki a Kr. u. VI. századig alaposan kibővítve a máig is használt „apostoli hitvallássá”. Ez a római hitvallás nagyon hasonlít a mi unitárius hitvallásunkhoz. Így hangzik:

Hiszek egy Istenben, a mi Atyánkban, a Mindenhatóban és a Jézus Krisztusban, az ő egyszülött fiában, a mi Urunkban és a szent lélekben, az anyaszentegyházban, a testnek feltámadásában.

Ezekből az őskeresztény hitvallásokból szerkesztette meg Ferencz József unitárius püspök az 1864-ben kiadott kátéjában a mai unitárius hitvallást, amely teljesen ősi hangzású és mégis annyira modern. Mondhatnánk mestermű, a Szentlélek alkotása Ferencz püspök lelkén keresztül. Ne is engedjünk megváltoztatni egyetlen betűt sem benne. És mondjuk el sokszor, rádiósistentiszteleteinken pedig mindig:

Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában, mennynek és földnek Teremtőjében.

Hiszek Jézus Krisztusban, Istennek egyszülött fiában, a mi urunkban.

Hiszem a szentleket.

Hiszek egy közönséges keresztény anyaszentegyházat.

Hiszem a bűnök bocsánatát.

És az örökéletet.

Mindebből világosan látható, hogy az unitárius hitvallás nem kivonata a többi keresztények hitvallásának, hanem ősi hagyományokon nyugvó eredeti mű. Egyben erős érv a mellett, hogy a mi hitünk az ősi kétezer éves evangéliumi hittel egy és ugyanaz.

Az „UNITÁRIUS ÉRTESITŐ”

EGYHÁZUNK  
MEGUJULÁSÁÉRT KÜZD

## HŐSÖK EMBEREK.

Pálffi Márton

1873—1936.

Életének hatvanharmadik évében augusztus 11-én Kolozsváron elhunyt az ősi kollégium egyik kiváló tanára: Pálffi Márton. Várfalváról származott és Tordán végezte első iskoláit, amelyet Kolozsváron fejezett be. Az egyetemen magyar-latin-német szakra iratkozott s nagy érdeklődést tanúsított a nyelvészet iránt. A nyelvek iránt erős érzelme volt: megtanult kitűnően finnül, franciául és románul. A két utóbbi nyelvnek szaktárgyain kívül is tanára volt többiben az unitárius, sőt ref. intézményekben is. A magyar nyelv tisztaságára Argus-szemekkel ügyelt s aki ez ellen vétett, az nem kerülte el korholó tekintetét és szavát. Irodalmi téren sokan tett a magyar-román kultúrközeledésért, amikor sorra fordította a román költők műveit magyarra. A rőneszansz latin nyelvű nagy magyar költőjének: Janus Pannoniusnak összes műveit átültette a magyar nyelvre s ezzel nagy szolgálatot tett a magyar költészetnek. Két ízben tanulmányúton járt Finnországban s a finn művelődés ismerői közt kitűnő helyet foglalt el.

Nekünk unitáriusoknak a legnagyobb szolgálatot mégis akkor tette, amikor énekeskönyvünk megújítására vállalkozott. Énekeskönyvünk első kiadója Dávid Ferenc volt. Azóta több kiadást ért meg e népszerű könyv. 1837-ben aranyosrákosi Székely Sándor a költő püspök adta ki sok új dallammal s a püspök által irt új dicséretekkel. Az ő példája lebeghetett Pálffi Márton szeme előtt is, amikor közel száz év leteltével arra vállalkozott, hogy ismét kiadja az egyház megbízásából az új énekeskönyvet, amely közben meglehetősen elavult.

Felkutatta az összes régi unitárius énekköltőket, zsoltárfordítókat, átnézte a régi énekeskönyv kiadványokat, még a kolozsvári szász unitáriusokét is és ezekből válogatta a legszebb szövegeket és dallamokat. Nem feledkezett meg a mai időkről sem. Angol hittestvéreink gyönyörű énekei az ő fordításában kerültek be az új gyűjteménybe. A ma élő magyar unitárius vallásos költők és zenészek ami szépet alkottak, azt Pálffi Márton mind beledolgozta az új kiadásba. Ő maga is néhány szép, megindító szöveggel járult hozzá az énekeskönyv gazdaggá tételéhez. Az egyik (59. ének) angol fordításban az *Adoremus* című nemzetközi unitárius énekeskönyvbe is felvételre került s ezzel meg-

találta az útját az emberiség szívéhez. De meg is érdemelte!

Aki annyit vágyódott a mennyei Atya után, aki annyit esengett a magasabb szépségért és jószágért, már megérkezett ahhoz, akinek szerető szíven pihen. Testét az unitárius kollégium díszterméből augusztus 13-án temették a házsongárdi temetőbe. Az ősznek mélabúja arányozza be távoli sírhantját, de az ének zengjen diadalmasan egybefonódva égen és földön át: a megdicsőült és a földön küzködő lelkek együtt énekeljék az örök diadal isteni himnuszát!

(il)

## Baltazár Dezső

*A magyar reformátusok vezéregyénisége, a konvent elnöke elköltözött az élők sorából. Családja a francia hugenottákból származott s ennek a földnek levegője tette izzig-vérig magyarrá. Baltazár Dezső magyar volt, fajának minden erényével és hibájával. Kimagasló egyénisége kitűnő szervező volt, pompás akarat-erő, elsőrendű népvezér, ki után vakon mentek hívei. De e roppant adomány nem lendült pozitívumok felé. Ebben is kísértetiesen magyar volt az elhunyt püspök. A csakazértis ellenállás peturbáni erői semmivé foszlatták nagy megmozdulásait. Lehetett volna az egész protestáns magyarság lelki vezére, a magyar egység ünnepelt hőse úgy, hogy megtarthassa a protestánsokat protestánsoknak, de egyben az új idők szeleinek feszítse a vitorlákat. Ehelyett meddő helybentopogással és tdejétmult konzervativizmussal a multhoz ragaszkodott és régmúlt idők visszajáró kísérteteit idézgette.*

*Lehetett volna óriási egyházmegyéje élén az újprotestantizmusnak, vagy ha úgy tetszik a neokálvinizmusnak a fáklyavivője. Egyiket sem választotta. Maradt, aki volt: egy letűnt világ szerelmese és erőhangú prédikátora. A formák éltek benne és környezetében, de a tartalom már régen hiányzott ebből a nagyszabású formából.*

*Igy is megsiratták hívei és minden magyar felsőhajtott. Egy olyan magyarral lett kevesebb, aki a maga módja szerint mindent megtett ezért a magyarságért. Ez a magyarság érezte, hogy vér volt az ő véreből. Ezért felejtette el minden fogyatkozását s állt gyászos öltözetben a debreceni nagytemplom aljában kanyargó*

*menet mellé. Temetésén egyházunkat József Miklós püspöki vikárius képviselte.*

*Isten adjon új vezért elárvult magyar református népének!*

## H I R E K.

**Olvasóinkhoz!** A nyári szünet elmultával ismét itt állunk olvasóink előtt, hogy felvegyük az összeköttetést, a hirszolgáltatás fonálát mindazokkal, akiket érdekel az unitárius világmozgalom s benne a mi kis magyar egyházunk ügye. Zavartalanul megjelenni azonban csak úgy tudunk, ha anyagi alapjaink szilárdak, ezért kérjük olvasóinkat, siessenek a 4 P-ös előfizetési díjat a 30.400-as csekkszámra beküldeni. Sziveskedjenek a csekk hátlapján jelezni azt is, hogy az összeg előfizetési célt szolgál, különben adóban könyvelni el a pénztár s ezáltal később félreértések támadhatnak.

**Az unitárius család** Darkó Béla füzesgyarmati unitárius lelkész és Gyulai Janka tiszta unitárius házasságából május 28-án kisleány született, aki a keresztségben július 19-én a Mária nevet kapta. Isten áldása legyen az unitárius családon!

**Rendkívüli közgyűlés lesz budapesti egyházközségünkben.** A magyarországi unitárius egyház új alkotmánya elkészült. Azt július 3-án a törvényszövegező bizottság az igazgatótanácsnak bemutatta. Az igazgatótanács véleménynyilvánítás céljából az egyes egyházközségeknek megküldte. Véleményadás céljából hívta össze budapesti egyházközségünk elnöksége a közgyűlést szeptember 30-án délután 5 órára a Koháry-utcai templomba. Ekkor minden budapesti unitárius egyháztag elmondhatja a véleményét az új alkotmányról. Eljenek e jogukkal minél többen ezen a napon, mert a javaslat törvényerőre emelkedése után kár lesz beszélni!

**Buda felszabadulása** világgraszoló nemzeti ünnepén, szeptember 2-án egyházunk is kivette részét az ünneplésből: József Miklós püspöki vikárius, felsőházi tag képviselte egyházunkat a várbeli ünnepélyen és az akadémia diszülésén. A magyar rádió augusztus 30-án kapcsolta Koháry-utcai templomunkat, amelynek szószékéről Barabás István lelkész hirdette meggyőzően az örök evangéliumi és egyben magyar igazságokat.

**A János Zsigmond cserkészcsapat** nyári nagy táborát június 30-tól július 20-ig a budapesti egyházközség nógrádverőcei, magyar-

kuti telkén tartotta meg. Harminc—harmincöt cserkész volt állandóan a táborban, akik testben és lélekben, jó cserkészmunkában előhaladtak. A tábort *Pethő István* parancsnok vezette, *Csucs László* és ótordai *Weress Ákos* tisztek segítségével. A csapatot *Józan Miklós* püspöki vikárius július 12-én meglátogatta, a fiukat jó munkára buzdította, majd déli 12 órakor a kirándult budapesti hivek és a helybeli nyaraló közönség számára szabadtéri istentiszteletet tartott egy szép kies erdei tisztáson. Lélekemelő, felejthetetlen élmény marad! A cserkészszövetség részéről az országos elnök: *Papp Antal* ny. államtitkár és a X. cserkészkerület megbízottja vizsgálták felül a csapatot és mindent a legnagyobb rendben találtak. Az egyház köreiből *dr. Csiki Gábor*, *Ferencz József* missziói lelkészek, továbbá *Barabás Áron*, *Hegedüs Szilárd*, *dr. Iván László* és *dr. Veress Pál* szervező bizottsági tagok voltak a csapat szívesen látott vendégei. Egy alkalommal egy amerikai unitárius házaspár is megtekintette cserkészfiaink gyönyörű fekvésű, jól berendezett táborát.

**Az amerikai unitárius egyház jogtanácsosa Budapesten.** Előkelő vendége volt egyházunknak június hó végén: *Percy W. Gardner Esq.*, az amerikai unitárius egyház jogtanácsosa. Hivatalos megbízatással jött, hogy egyházunk helyzetét megismerje s közelebbről a Misszió Ház ügyét megvizsgálja és arról megbízóinak jelentést tegyen. Köztudomású, hogy a Misszió Ház alapításánál az amerikai testvérek nagy anyagi áldozatot hoztak és annak munkáját ma is támogatják. Ugy tekintenek erre az intézményre, mint az amerikai—magyar—angol unitárius testvériség látható szimbólumára, melyre ép történelmünk legnagyszerűbb idején ők is fontos feladatokat bízottak. *Percy W. Gardner* részletesen megvizsgálta a Misszió Ház anyagi és szellemi ügyvitelét és az elért eredményekért az ügyek vezetéséért felelős tisztviselőknek és a Misszió Ház Intéző Bizottságának köszönetet mondott. Itt léte alkalmából az Igazgató Tanács és a Misszió Ház Intéző Bizottsága közös ülést tartottak, melyen egyházunk vezetői melegen köszöntötték az előkelő vendéget és vele egynéhány függő, de nagyon fontos jogi kérdést barátságos szellemben eredményesen tisztáztak. *Percy W. Gardner* részt vett június hó 28-án a Misszió Ház templomában megtartott istentiszteleten. Ez alkalommal *Józan Miklós* püspöki vikárius mondott imádságot és *dr. Csiki Gábor* lelkész prédikált és üdvözölte a tengereken túlról jött vendéget és velelévő családját. Az üdvözlést megköszönve *Percy W. Gardner* az Urasztala mellől az amerikai és magyar testvériség dicséretképpen olyan ihletett beszédet mondott, melyet soha sem fogunk elfelejteni.

F. J.

**Felhívás a szülőkhöz.** A János Zsigmond cserkészcsapat parancsnoksága felhívja a szülőket, hogy 8—12 éves gyermekeiket az apródcsapatba, 12—18 éves fiaikat pedig a cserkészcsapatba léptessék be, hogy belőlük emberebb embert és magyarabb magyart nevelhessenek. A János Zsigmond cserkészcsapat parancsnoksága és szervezőbizottsága élén *dr. báró Daniel Gábor* elnökkel mindent elkövet, hogy a csapat szelleme és munkája a cserkészkövetelményeknek megfeleljen. Épen ezért a legnagyobb bizalommal küldhetik a szülők gyermekeiket az egyetlen unitárius csa-

patba. Felvétel minden vasárnap a Kohary-utcai cserkészotthonban templomozás előtt és után.

**Angol vendéglelkészek kőbányai imaházunkban.** *Máv.-telepi imaházunkban*, augusztus 16-án tartott istentiszteleten a szolgálatot a Nemzetközi Jóbarátok Egyházak Világszövetségének angol tanulmányi csoportjának résztvevői végezték, akik közül Bibliát olvasott *Rev. E. G. Marley* methodista, imádkozott *Rev. J. P. Rogers* kongregacionalista és prédikált *Rev. J. Paton* presbiterianus lelkész. Az istentiszteleten résztvett 30 angol, akiknek soraiban angol unitárius és holland remonstráns hittestvéreink is helyet foglaltak. Az angol vendégek az istentisztelet után megtekintették az Augusztá-telepi nyomortanyákat és szociális berendezkedést, népkonyhát s nagy érdeklődést tanúsítottak egyházunk munkája irányában. Meglátogatták a Misszió Ház templomát is és a gyülekezeti teremben egy egyszerű teával is megvendégeltük őket. *A mávtelepi istentisztelet alkalmával adományaikból a szórvány javára 25:20 P perselypénz gyűlt egybe.*

**Dávid Ferenc egyeletünk** október hó folyamán tartja meg rendes évi közgyűlését és ezt követően a Misszió Ház templomában első ezidei előadói estélyét, amelyen *dr. Csiki Gábor* lelkész, „Erdélyi életképek“ címen fog előadást tartani. A további részletes műsort és a pontos időpontot meghívókon és templomainkban fogjuk közhírré tenni.

**A Bölöni Farkas Sándor Egylet** az őszi folyamán megkezdte rendszeres munkáját. Összejöveteleire — melyeket vasárnap délelőtt tart a Misszió Házban templomozás után — szívesen látja unitárius iparos és kereskedő mester és segéd niveinket. Lépjenek be iparos hiveink minél többen az egylet tagjai sorába. Ezen keresztül is unitárius öntudatról és székely faji ragaszkodásukról tesznek tanúbizonyságot.

**Az ökumenikus világmozgalmak ifjúsági konferenciáját** Svájcban a Neuchatel melletti La Borcarderieben tartják meg szeptember 8—14. napjain. A konferencián való részvételt meghívást nyert *Ferencz József* missziói h. lelkészünk is, aki ott a kereszténység és a béke kérdésében fog felszólalni.

**A dunántúli körlelkész Budapesten.** *Bartók Géza* polgári lelkész végezte el a szolgálatot a Misszió Ház templomában és a Máv.-telepen, augusztus 2-án, amikor soros lelkész a hollandiai egyházi konferencián vett részt. Mindig szeretettel hallgatjuk budapesti szószékeinken és ő is örömeinek adott kifejezést, hogy a mávtelepi szórvány bensőséges életével közelebbről is megismerkedett.

**Új gyakorló lelkész.** A budapesti hivek szeptember 1-től kezdve gyakrabban fognak találkozni szószékeken, iskolában az Igének egy újabb szolgájával. Júniusban *Kereki Gábor*, a magyarországi egyház kebelébe tartozó unitárius lelkészjelölt Kolozsváron szakvizsgát tett s ősztől kezdve gyakorló évének kitöltésére Budapestre küldött. Itt négy iskolához nyert beosztást hitoktatás céljából továbbá több izben fog szószéki szolgálatot is végezni. Örülünk a kedves munkatársnak s igaz szeretettel köszöntjük őt budapesti körünkben.

**Új csapatfőnök.** Ótordai *Weress Ákos* gépezsmérnök résztvett az augusztusban rendezett hárshegyi cserkészfőnöki táborban és a táborparancsnokság részéről abban a kitüntetésben részesült, hogy a legmagasabb fokú vizsgára: az u. n. csapatfőnöki vizsgára bocsáttatott. A vizsgán egyetlen minusszal a harmadik helyen végzett, amivel teljesen bebizonyította, hogy megfelel a belé helyezett bizalomnak. Örvendünk és jó munkát kívánunk!

**Középiskolai diák tragikus halála.** Székely Gábor 15 éves gimnáziumi tanuló a nyarat Ausztriában az Alpesekben töltötte. Egy kirándulás alkalmával havasi gypárt akart lépni, megcsúszott és 140 méter mélységbe zuhant, ahol rögtön meghalt. Atyja Székely Jenő mérnök, gyárigazgató hittestvérünk. A szerencsétlenül járt gyermeket, aki a János Zsigmond cserkészcsapatnak is tagja volt, augusztus 26-án temette el Pethő István lelkészparancsnok, zokogó részvét mellett. A kedves jó fiu emlékét őrizzük, a szülőknek pedig Istentől jövő vigasztalást kívánunk nagy részvétellel.

**A Szentábrahámi pihenő berendezésére** már megkezdtek a gyűjtést, a szalmazsák használatáért a második nyári konferencián szedett díjakból. Erre a célra összegyűlt 13 P. Kérjük hűveinket, hogy a már felépült pihenő berendezéséről se feledkezzünk meg az őszi, téli és tavaszi idényben, hogy az 1936—37 tanév végén már berendezve várja a pihenő gyermekeinket és ifjainkat s a felnöttek közül azokat, akik szerény igényükkel egy pár hetet akarnak testi és lelki pihenésre fordítani jó erdei levegőben, nagy csendben kitűnő forrásvíz mellett.

**Ferencz József unitárius püspök és kora cimen** dr. Gál Kelemen 436 oldalra terjedő történelmi művet adott ki, amely éppen lapunk zártakor érkezett meg a fővárosban. Az előfizetők rövidesen megkapják. Kapható a budapesti lelkészi hivatalban.

**Déák Ferenc** arca a szellemtudományi lélektan **tükreben** c. tanulmány Iván László tollából kapható az iratmissziónál, vagy a szerzőnél. Ára 1.— pengő.

### **Vidék.**

**Őszi hálaadás Dunapatajon.** Barabás István beszolgáló lelkész a dunapataji leányegyházközségben szeptember 27-én, vasárnap délelőtt 10 órakor őszi hálaadó istentiszteletet tart. Utána az urvacsora szent jegyeinek kiosztása.

**Füzesgyarmaton** szept. 20-án, Dévaványán szept. 27-én és Mezőúron okt. 11-én oszt urvacsorát az őszi hálaadás ünnepén **Darkó Béla** füzesgyarmati lelkész.

Dr. Gyula Zoltán nyilván. rk. tanárt nyilvános rendes tanárrá nevezte ki a debreceni egyetemen a Kormányzó.

### **Erdély.**

**Új templom Segesváron.** Nagy ünnepek és nagy örömök központja volt a segesvári unitárius egyházközség augusztus 29-én és 30-án. A gyülekezet nagy áldozatkészséggel új templomot épített s a régi imaházat gyülekezeti teremmé alakította át. Augusztus 29-én este tartott vallásos ünnepély keretében avatta fel az új gyülekezeti termet dr. Boros György unitárius püspök. Másnap, augusztus 30-án délelőtt 10 órakor volt az új templom felszentelése. Az isten-

tiszteletet **Kelemen István** esperes és **Vári Albert** teológiai dékán végezték. A felszentelő beszédet dr. Boros György unitárius püspök mondta. A templomépítés történetét az egyházközség törhetetlen, buzgó lelkésze **Nagy Béla** ismertette. Ugyanaznap este fél 9 órakor a segesvári város-háza nagytermében nagyszabású hangverseny volt. Ebben a nagy nyilvánosságú keretben tartotta meg szabad előadását dr. **Abrudbányai Ede** országgyűlési képviselő, a **Dávid Ferenc** Egylet elnöke.

**A homoródalmási templom jubileuma.** Homoródalmás egyike legnagyobb egyházközségeinknek. Mai temploma II. József császár türelmi rendeletének felvilágosult szelleme nyomán épült fel 1786-ban. Az idén volt épen másfélszázados évfordulója ennek az eseménynek. Julius 26-án a virágdiszben úszó szép templomban ünnepelt az egész község és azok is, akik a községből szakadtak ki a nagy magyar életbe. Az ünnepi istentiszteletet a községben született **Antonya Mihály** magyarszováti és **Zoltán Sándor** homoród-szentmártoni lelkészek végezték. Az ünnepi beszédet pedig a püspök képviselőjében **Szentiványi Sándor** teol. tanár mondta. Az orgonát és a közéneket **Ajtay József** és **Péterfy Gyula** budapesti énekvezér vezették. Az ünnepélyes istentisztelet után a község jelenlegi lelkésze **Simén Domokos** ismertette a templom százötven éves történetét.

**Simén Domokos száz esztendeje.** 1836. július 30-án született az unitárius teológia XIX. századbeli legnagyobb mestere Tarcsafalván, ahol atyja unitárius lelkész volt. 1860-ban ő volt az első, aki angol ösztöndíjjal a Manchester Collegében tanult. Hazafelé jövet német teológusokat is hallgatott. A XIX. században erős hullamokat verő „bibliakritikai iskolának” lett művelőjévé. Az evangéliumi csodákról és a szentháromság kifejlődéséről szóló tanulmányai sok csodálatot, de még több ellenmondást váltottak ki. Sajnos, rövid életet élt. Negyvenkét éves korában sirba vitte az unitárius egyház sok-sok reménységét. Az idén nyáron, augusztus 2-án Tarcsafalván megemlékeztek nagy érdemeiről s a száz éves évfordulón **Vári Albert** teológiai dékán mondta az emlékbeszédet hatalmas tömeg előtt, akik a szomszéd községekből gyűltek össze.

**Erdély unitárius lelkészeinek konferenciája.** A lelkész kör rendszeressé tette a lelkészek továbbképzésére az évi konferenciákat. Az idén augusztus 18.—20. napjain tartották meg Dicsőszentmártonban a lelkészi seregszemlét. A konferenciát a lelkész kör elnöke **Pál Dénes** nyitotta meg. Előadást tartottak: **Lőrinczy Dénes** bukaresti, **Benedek Gábor** kökösi lelkész, dr. **Varga Béla** és dr. **Kiss Elek** teológiai tanárok, továbbá **Fikker János** kövendi és **Kövári Jakab** kénosi

lelkész. Az előadásorozatot a lelkészkör közgyűlése zárta be, amelyen többrendbeli anyagi és jogi kérdést tárgyaltak meg a lelkészek. Ezután tisztújítás következett, amely három évre, újra elnökké választotta Pál Dénest. Alelnök Fikler János lett.

**A kilencedik ifjusági konferenciát** Küüllödombón július 9—12. napjain tartották erdélyi ifju testvéreink. Az előadásokat dr. Fazekas János egyházi jogtanácsos, Lőrinczy Géza lupényi lelkész, dr. Szathmáry János és dr. Mikó Imre tartották. A szervezet új elnöke: Simén Dániel fogarasi lelkész, a „Kévekötés“ szerkesztője Rostás Dénes kálnoki lelkész lettek. Jó munkát kívánunk az új tisztikarnak!

**Torda új lelkésze.** Lőrinczy Dénes esperes-lelkész halálával megüresedett lelkészi állásra a tordai unitáriusok Lőrinczy Dénes bukaresti lelkészt választották meg, akit dr. Boros György püspök már ki is nevezett. Az új lelkész alkotta meg néhány évvel ezelőtt a román fővárosban az unitárius egyházközségeit.

**Kozma Zoltán lelkész meghalt.** Negyvennégy éves korában elköltözött egy csendes, hallgatag ember, aki utoljára Firtosváraljának volt lelkésze. Lelkészi pályáját Polgárdiban kezdte, ahonnan az összeomlás után Bethlenszentmiklósról, majd Firtosváraljára került. Buzgó, csendben dolgozó, munkás ember volt. Tragikus vége szomorúsággal töltötte el azok szívét, akik közelről, vagy távolról ismerték. Az örök világosság honában már minden felderült előtte!

**Erdélyi Szemle.** S. Nagy László két évtizedes szépirodalmi lapjának új száma román hatósági intézkedés folytán *Szemle* címmel jelent meg. E nagy 16 oldalas szám gazdag anyagából különösen Hegedüs Lóránd, Jancsó Elemér, Varga Béla, Szentmártoni Kálmán, Flórián Tibor, Walter Gyula, Kovács József, Krüzselyi Erzsébet, Salamon László, Halász József cikkeire hívjuk fel a figyelmet. A jegyzetek és rovatok mellett képanyaga szintén érdekes és változatos. Kiadóhivatali címe is megváltozott e számtól kezdve. Új címe: Cluj, Calea Victoriei 37.

**Erdélyi unitárius naptár** rövidesen megjelenik. Ára 12 lej. Megrendelhető az íratmissziónál.

**Halottaink.** Ádám Viktor Győző kereskedő július 7-én 56 éves korában Kispesten elhunyt. — Szabédi Rendi Tihamér m. kir. főállatorvos augusztus 10-én 59 éves korában Budapesten elhunyt.

## HIVATALOS RÉSZ.

Sz.: 253—1936. **Meghívó.**

A Budapesti Unitárius Egyházközség Kezeli Tanácsa 1936. szeptember 23-án, szerdán délután 1/2 órákor a templomban

### évnegyedi rendes ülést

tart, melyre a Tanács tagjait szeretettel meghívjuk. Budapest, 1936. szeptember 1.

Dr. Kozma Jenő s. k.  
egyházi gondnok.

Józan Miklós s. k.  
lelkész-elnök.

**Tárgyszorozat:** 1. Bibliaolvasás. Ima. 2. Elnöki megnyitó. 3. Jegyzőkönyv hitelesítő. 4. Elnökileg elintézett és folyó ügyek. 5. Budapest Székesfőváros rendkívüli segélye. 6. Abrudbányai eklezsia kérése. 7. Jelentés a Szentábrahámi üdülőtelepről. 8. Jelentés az új egyházalkotmányról. 9. Jelentés az egyházi vegyesénekkarról. 10. Nevelésügyi bizottság jelentése. 11. Gazdasági bizottság jelentése. 12. Időközben érkező ügyek. 13. Indítványok (írásban előre).

**NB.** Nevelési-bizottság: IX. 15. (kedd) délután 1/2 óra. Gazdasági-bizottság: IX. 18. (péntek) délután 1/2 óra. Külön meghívót nem küldünk.

**U. I. Rendkívüli közgyűlés,** az új Egyházalkotmány letárgyalása 1936. szeptember 30-án, szerdán délután 5 órákor a templomban.

**Lelkészi nyugdíjalapra** újabban adakoztak a következő buzgó atyánkfiai: Baró dr. Daniel Gábor 20 P. Laczkovits Ernő és Gálffy Sándor 10—10 P. József Dezső Békésgyula (édes szülői emlékére), Rákóczy István és vitéz vargyasi Máté Béla 5—5 P. Ujváry László 250 P. Dimény Dénes, Barabás József, Csáka János (Pestújhely) és dr. Tiboldy Béla (Bajna) 2—2 P. Vajda András 150 P. Pécsi Albert, Hegedüs Szilárd és Biró József (Pápa) 1—1 P. Szolnoki atyafiak gyűjtése (XXV.) 10 P. Fogadják a nemesszívü adakozók egyházunk hálás köszönetét. Példájuk szolgáljon buzdításul másoknak is. A lelkészi nyugdíjalap gyarapítását ajánlom összes hiveinknek, ország-szeretettel megértő szeretetével. Szives üdvözléssel Budapest, 1936. szeptember 1. Józan Miklós püspöki vikárius, az alap kezelője.

### Szentábrahámi pihenőre adakoztak:

dr. Ujlaky Géza 25 P., Ujvári László (július-szeptemberre) 6 P., dr. Tiboldy Gyula 3 P., Balogh Márton, Kaposi Anikó hittanylevél, Kádár Ferenc 2—2 P., Csibi Pál, Szabó Sándorné, Vas Mihály 1—1 P., képes levelezőlap a 8 f. 96 f. kiegészítésül — 4 f. összesen 44 P., hozzáadva a június-július hónapban közölt 1273 P-t, együtt 1317 Pengő.

**A Szentábrahámi pihenő székelykapujára megindítottuk** július 12-iki kirándulásunkon a gyűjtést. Eddig adakoztak: Nagy Áron 3 P., Baranyai építész, Balla István, Józan Miklós, dr. Iván László, Tóth Mihály (Vác) 2—2 P., Ujvári László, Szabó Márton, Sztanbóczy Zoltán és Géza, Bartal Lajos, Ihász Magda, Domokos Albert, Rédigér Károly, Rédigér Elemér 1—1 P., Szőke Béla, Csucsi László, Barcza Anna, Józsa Eszter, Hegedüs Szilárd 50—50 f., Fazekas Irén, 40 f., Bélavári N., Gönczy Tibor, Fodor László, Nyiredy Szabolcs 20—20 f., kiegészítésül 30 f. összesen 25 P. A kapu előállítása körülbelül 250 P., tehát ezideig csak 10 százaléka gyűlt egybe. Kérjük hiveinket, hogy erre a célra, mely a telep székely jellegét megadná a dunántúli dombvidéken, igyekezzenek összehozni a székelykapu árát.

Istentiszteleti sorrend 1936. október hónapban.

H O L	Velyik napon	Mely órában	Szolgálatot végzi
<b>A) Templomokban:</b>			
V., Koháry-utca 4. . . .	4. 18.	d. e. 11	Barabás István
	11. 25. 31.	" "	Józan Miklós
IX., Rákos-u. 3. (Misszióház)	4. 25.	d. e. 10	Ferencz József
" " "	11.	" "	Kereki Gábor
" " "	18. 31.	" "	dr. Csiki Gábor
<b>B) Körzetekben:</b>			
X., Máv.-telep Prot. imaház	11. 25.	d. u. 4	Kereki Gábor
<b>C) Pestkörnyéken:</b>			
Budafoke—Ref. templom	18.	d. u. 3	Ferencz József
Csepel—Templom-téri polgári iskola . . . .	18.	d. e. 11	Ferencz József
Kispest—Wekerle-telep II. sz. elemi iskola .	18.	d. u. 4	dr. Csiki Gábor
Pestszenterzsébet—Erzsébet-u. el. iskola	25.	" "	Ferencz József
Pestszentlőrinc—Unitárius templom .	4. 11.	d. e. 11	Pethő István
" " " . . . .	18. 25.	" "	Pethő István
Rákospalota—Máv.-telepi iskola . .	4.	d. u. 4	Barabás István
Ujpest—Szt. István-téri polgári iskola . . . .	25.	" "	Barabás István
<b>D) Vidéken:</b>			
Baja—Ref. templom . .	25.	d. e. 11	dr. Csiki Gábor
Debrecen—Hatvan-u. 24 Unitárius imaház . .	4.	d. e. 10	Józan Miklós
Kecskemét—Ref. templom .	11.	" "	dr. Csiki Gábor
Mezőtur—Ujvárosi áll. iskola . . . . .	11.	d. e. 9	{Darkó Béla Ferencz József

NB! Aláhuzott dátumokon: *Urvacsoraosztás.* — *Nemzeti gyásznap:* október 6-án az összes templomokban. — Templomi vegyeskar *énekpróbái* hétfőn és szerdán este a tanácsteremben. — *Egyházi adó befizetését* azért szor-

galmazzuk, hogy ne kelljen *végső esetben* a hatósági behajtáshoz folyamodnunk. *Pénztáros:* Zsigmond Lőrinc — hivatalos órák: délelőtt 9—2-ig, délután 4—6-ig. — *Pénzbeszedők:* pesti oldalon—Lux Ernő, budai oldalon—Varga Jenő afiai. Kérjük a hiveket, fogadják őket megértéssel.

Ha ima, vagy énekeskönyvre, vagy bármilyen egyházi kiadványra van szüksége, forduljon az  
**UNITÁRIUS IRATMISSZIÓHOZ**  
**Budapest,**  
**V., Koháry-utca 4., I. em 8.**  
**N y i t v a :**  
**csütörtökön 5—7, vasárnap 12—1.**

**BERDE LAJOS**  
 unitárius cipésmester  
 jutányosan vállal minden munkát  
**Budapest,**  
**II., Batthány-utca 48.**

Női és férfikalap nagy választékban — modellek után alakítást olcsón vállalok  
**PÉTER JÁNOS**  
**VIII., Baross-utca 82. sz.**  
 Unitárius hittestvéreim támogatását kérem!

# UNITÁRIUS ÉRTESITŐ

Felelős szerkesztő és kiadó **Dr. Iván László.**

Szerkesztőség és kiadóhivatal:  
**Budapest, V., Koháry-utca 4. Telefon 1-174-24.**

Előfizetési díj a negyedévenként megjelenő „Mai Füzetek“ c. melléklettel együtt egy évre 4— pengő, amely beküldhető a 30.400 számú postafelraképkénti folyószámlára — (csekk-tulajdonos: Unitárius Egyházközség, Budapest).

A lap tulajdonosa a Budapesti Unitárius Egyházközség. A „Hivatalos rész“ c. rovat a Magyarországi Unitárius Egyház bármelyik szerve által beküldött hivatalos közleményt tartalmazza

XV. évf. 8—9. sz. Budapest, 1936. aug.—szept. hó

Utánaküldés kizárva!  
 Uj cím: